

протоієрей Андрій Шиманович,
кандидат філософських наук (Ph.D.),
для сайту БФ «Академічна ініціатива»
www.academic-initiative.org.ua

Герменевтика спадщини Отців Церкви у богословському синтезі Ганса Урса фон Бальтазара

Від початку ХХ століття і до Другого Ватиканського собору католицька богословська думка пройшла крізь горнило запеклих і захопливих дискусій, зазнавши істотних трансформацій, які великою мірою визначили інтелектуальне обличчя сучасного християнства та форми його взаємодії зі світом. Головний парадигмальний зсув знаменував собою ревізію панівних на той час неосхоластичних мислительних моделей на користь нового креативного переосмислення бібліоцентричного, літургійного, символічного і містично-апофатичного осердя віри ранніх Отців. Визначальний сенс цієї інтелектуальної переорієнтації полягав не в романтичній втечі в ідеалізоване «золоте минуле», а у прагненні подолати методологічну уніфікацію, усунути дуалізм між вірою й розумом, історією та одкровенням, а також ревіталізувати християнську думку модерної доби через безпосередній живий діалог із духовним набутком ранньої Церкви.

У цьому інтелектуальному ландшафті особливе, автономне місце посідає постать швейцарського мислителя Ганса Урса фон Бальтазара (1905–1988), чия сфера інтересів вражає своєю неозорістю: від платонізму і середньовічної метафізики до німецького ідеалізму, класичної музики, літературної та театральної критики. Його спадщина, вершиною якої є грандіозна за обсягом і задумом трилогія («Теологічна естетика», «Теодраматика» та «Теологіка»), вирізняється енциклопедичним охопленням європейської культури від античності до модерну. Утім, хоч би якої теми Бальтазар торкався у своїх розвідках, святоотцівська традиція незмінно постає тим фундаментальним «басо континуо»¹, що визначає складну симфонію його мислення. Патристика для Бальтазара – це не застигла в часі літера архівного тексту, а локус концентрації вічно дієвого Духу, який цементує весь його богословський синтез.

¹ Басо континуо (іт. *basso continuo* – безперервний бас) у музиці епохи Бароко позначає нижню музичну лінію, яка триває протягом усього твору і тримає на собі його гармонію. У переносному значенні це стрижнева імпліцитна основа, що об'єднує та утримує складну систему ідей.

Вагомим внеском в осмислення взаємодії Бальтазара з Отцями перших століть стала стаття 2004 року визнаного метра католицької патрології, отця-єзуїта Браяна Дейлі² «Бальтазарове прочитання Отців Церкви»³, яка разом з іншими тематично спорідненими розвідками увійшла до ґрунтового «Кембридзького довідника про Ганса Урса фон Бальтазара»⁴. Особливе значення цієї праці полягає у спробі автора здійснити виважений, системний аналіз того, як швейцарський богослов інтерпретував патристичний спадок. Дейлі прагне не механічно каталогізувати тексти, а віднайти відповідь на засадниче питання: якою мірою Бальтазару вдалося розчути й відтворити автентичний історичний голос давніх мислителів, і наскільки концептуально він адаптував цей голос під потреби конструювання власної теологічної програми. Відтак, це дослідження постає не сухим критичним переліком, а герменевтичним ключем до розуміння меж наукової свободи інтерпретатора на неозорому полі Священної Традиції.

Перед викладом підходів Бальтазара до інтерпретації конкретних авторів доби патристики Б. Дейлі одразу оголює головний проблемний нерв його методології. Швейцарський теолог майже не прагне почути найпотужніші богословські голоси ранньої Церкви зсередини їхньої власної традиції та історичного контексту. Натомість він

² Отець Браян Дейлі (нар. 1940) – видатний американський католицький патролог, теолог та фахівець з історії формування християнського вчення з понад півстолітнім досвідом академічної діяльності. Здобувши бакалаврський ступінь у Фордемському університеті, він продовжив навчання як Роудсівський стипендіат у Коледжі Мертона Оксфордського університету, де отримав ступінь магістра з класичної філології та філософії. Після вступу до Товариства Ісуса (1964) та здобуття ліценціату з філософії (Ph.L.) у Семінарії Лойоли (Шраб-Оук, шт. Нью-Йорк), протягом року Дейлі викладав у Фордемі, а згодом студював теологію у Франкфурті, готуючись до прийняття священства. У 1972 році дослідник повернувся до Оксфорда, де захистив докторську дисертацію, присвячену патристичній христологічній традиції, та підготував повне критичне видання творів богослова VI століття Леонтія Візантійського. Протягом тривалого часу о. Дейлі викладав у Вестонській єзуїтській школі теології (м. Кембридж, шт. Массачусетс), а з 1996 року обіймає посаду професора богослов'я (нині – професор-емерит) в Університеті Нотр-Дам (м. Саут-Бенд, шт. Індіана).

Інтелектуальний профіль дослідника дозволяє вважати його спадкоємцем і продовжувачем справи великих мислителів-єзуїтів XX століття з руху «нової теології», як-от: Анрі Крузель, Жан Данієлу, Анрі де Любак та Алоїз Грільмаєр. Його фундаментальний бібліографічний доробок містить такі знакові праці, як «Співучасники в місії Ісуса: тексти для молитви та роздумів у Великий піст та у великодній період» (1987), «Надія ранньої Церкви: посібник з патристичної есхатології» (1991; перевид. у 2003), «Видимий Бог: переосмислення патристичної христології» (2018), «Біблійне тлумачення та доктрина в ранньому християнстві: збірка нарисів» (2025), «Христологія в ранньому християнстві: збірка нарисів» (2025). Окремою віхою його наукової роботи став переклад англійською мовою фундаментальної монографії Г. У. фон Бальтазара «Космічна літургія: все-світ у розумінні Максима Сповідника» (2003), що донині вважається найкращим академічним дослідженням учення прп. Максима на Заході. Окрім науково-викладацької діяльності, о. Дейлі є знаковою постаттю в сучасному екуменічному діалозі, обіймаючи посаду виконавчого секретаря Північноамериканської православно-католицької богословської консультації. У 2012 році за визначний внесок у розвиток богословської науки та міжконфесійне порозуміння отець Браян Дейлі був удостоєний престижної Премії Ратцінгера, яку називають «Нобелівською премією з теології».

³ Brian E. Daley, “Balthasar’s reading of the Church Fathers”, in *The Cambridge Companion to Hans Urs von Balthasar*, ed. by Edward T. Oaks and David Moss (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 187–206.

⁴ Edward T. Oaks and David Moss (eds.), *The Cambridge Companion to Hans Urs von Balthasar* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).

експлікує ключові ідеї Отців, пересаджуючи їх на інтелектуальний ґрунт ХХ століття. Це, своєю чергою, ставить подвійне завдання перед бальтазарознавцями, що зосереджені саме на патристичних студіях теолога: з одного боку, вони мають належно оцінити адекватність Бальтазарового трактування автентичних текстів, а з іншого – проаналізувати ступінь легітимності тієї креативної адаптації святоотцівської думки, яку мислитель здійснив у межах конструювання власної богословської програми.

Після стислого біографічного екскурсу та переліку основних інтелектуальних впливів на молодого Бальтазара автор статті одразу окреслює власне бачення природи адаптаційного залучення спадщини Отців у теологію ХХ століття, здійсненого швейцарським мислителем: «Він, по суті, розглядав їх як джерела для підтвердження власного богословського підходу до сучасної європейської культури та думки. Як наслідок, його роздуми про Отців Церкви, хоч і є досить масштабними, у певному сенсі залишаються лише *акомпанементом* до його вельми індивідуального інтелектуального задуму»⁵.

Найпоказовішими ранніми текстами, які свідчать про переорієнтацію Бальтазара з німецького романтизму (теми його дисертації) на спадщину ранніх грецьких Отців, Дейлі справедливо вважає дві статті 1939 року: «Поворот на Схід»⁶ та «Патристика, схоластика і ми»⁷.

У першому лаконічному есеї Бальтазар пропонує свій аналіз причин зацікавленості тогочасного німецькомовного світу східним християнством. Він убачає їх у невдоволенні естетичними формами та духовними акцентами посттридентського католицизму, що зрештою стимулювало активізацію літургійного руху та переосмислення усталених богослужбових практик. Тут уперше увагу Бальтазара привернула символічна інтерпретація матеріального світу у християнському платонізмі Орігена, якого він сприймає як квінтесенцію та персоніфікацію всієї ранньої традиції Александрійської Церкви. Виразниками сакраментально-літургійного бачення світу для молодого дослідника стають Григорій Ниський та Псевдо-Діонісій Ареопагіт.

Друга, суттєво деталізованіша стаття Бальтазара починається із застереження про те, що нова цікавість до епохи «весни Церкви» та будь-які форми історико-богословської реконструкції не повинні призводити до анахронічного ескапізму – мрійливої втечі в

⁵ Daley, "Balthasar's reading," 189.

⁶ Hans Urs von Balthasar, "Wendung nach Osten," *Stimmen der Zeit* 136 (1939): 32–46.

⁷ Hans Urs von Balthasar, "Patristik, Scholastik, und wir," *Theologie der Zeit* 3 (1939): 65–104.

ідеалізоване минуле від кризових або стагнаційних явищ в актуальній церковній дійсності. Іншою тематичною лінією розвідки є вроджене поривання людини до само-трансценденції. У найчистішій формі воно може бути реалізоване лише в християнській релігійності та смиренному русі до горизонту преображення через зростання за Божою подобою з усвідомленням нашої радикальної неподібності до Творця. Проте, як відтворює цю ідею о. Дейлі, «коли це прагнення викривляється гріхом, воно перетворюється на прометеївський порух, втілений у грецькій трагедії та самоствердженні німецького романтичного героя»⁸.

Особливої уваги варта богословсько-історіософська схема Бальтазара, яка унаочнює його візію багатоміжової історичної динаміки в розумінні взаємин між світом та Богом: (1) стадійне сходження людини до Творця через зречення чуттєвої реальності, молитву й аскезу (пізньоантичний християнський неоплатонізм); (2) фіксація ідеї про автономність сотвореного порядку і його радикальну відмінність від Творця (аристотеліанська схоластика); (3) поставлення в центр людської особи з усіма її екзистенційними запитамми (модерний антропоцентризм і, пізніше, персоналізм у його різноманітних ітераціях). Утім, наразі настала нова епоха, коли, як підсумовує Дейлі, «аскетичне значення самоприборкання, якому приділяється так багато уваги у духовному вченні Отців, слід розуміти в контексті *місії*: вмирати для себе, будучи посланими у світ, у простір того, що не є Богом, щоб проголошувати там Божу любов, втілену в Ісусі»⁹.

Окремим блоком розвідки о. Дейлі є не стільки детальний аналіз, скільки перелік та загальний опис декількох скомпонованих Бальтазаром антологій та інтерпретативних перекладів патристичних текстів. Єдиним винятком є вдало підмічене автором статті цілепокладання швейцарського теолога в роботі над збірником уривків з Орігенових трактатів, біблійних коментарів та гомілій¹⁰. У вступі до цієї книги Бальтазар виступає в ролі апологета Орігена як християнина, на протигагу популярній тенденції інтерпретувати тексти александрійського мислителя як радикально платонічні, гностичні або пантеїстичні. Видається, що висновок Бальтазара про три шари, що їх містить Орігенова спадщина, не грішить проти історичної правди та є легітимним герменевтичним

⁸ Daley, "Balthasar's reading," 191.

⁹ Daley, "Balthasar's reading," 192.

¹⁰ Hans Urs von Balthasar, *Origenes, Geist und Feuer: Ein Aufbau aus seinen Schriften* (Salzburg: Otto Müller, 1938). Англійський переклад: Hans Urs von Balthasar, *Origen: Spirit and Fire: A Thematic Anthology of His Writings*, trans. by Robert J. Daly, SJ (Washington, DC: The Catholic University of America Press, 1984).

підходом: (1) найбільш контроверсійний *міфічний* шар, який містить найскладніші для асиміляції Церквою ідеї – передіснування душ, есхатологічний стан людського тіла після всезагального воскресіння та тринітарний субординаціонізм; (2) *платонічний* шар, комплекс ідей якого зводиться до поступового наближення ума і душі до єдності з Богом; (3) *інтенсивно-афективний* або *містичний* шар, зосереджений на екстатичній любові до Слова (передовсім ідеться про Писання як таємничу присутність Бога у світі).

Дейлі також побіжно згадує про подібні збірки цитат із творів Григорія Ниського, Василя Великого, Августина та Максима Сповідника, зрештою віддаючи належне душпастирським і катехетичним прагненням Бальтазара: «Той факт, що більшість цих перекладів вийшла у привабливому недорогому форматі з короткими та вдумливими передмовами, свідчить також про те, що Бальтазар залишався чутливим до пастирських потреб – зробити доступним для нефахівців якнайширший спектр джерел християнської традиції, щоб таким чином підтримувати в Церкві живий дух споглядального, виразно символічного та літургійного богослов'я»¹¹.

Третю й основну частину дослідження о. Дейлі присвятив викладу Бальтазарової рецепції кожного з обраних ним Отців не в оглядових статтях, перекладах чи антологіях, а у його окремих монографіях або розділах із другого тому «Теологічної естетики».

Заслуга Бальтазара перед Григорієм Ниським¹² полягає не просто у приверненні уваги до цього найбільш філософічного мислителя з усіх ранніх Отців, а й в обстоюванні самотності його думки, на протигагу традиції розглядати єпископа Ниського лише як вторинного епігона орігенізму. Богословську епістемологію Григорія швейцарський теолог описує в категоріях онтологічно властивого людині нескінченного й невоситимого прагнення до Творця, що зумовлює (1) постійне поглиблення досвіду Божої присутності та (2) дедалі більшу інтенсифікацію жаги до богопізнання. Цінність Григорія як оригінального церковного автора для Бальтазара виявляє себе в тому, що у вченні древнього ієрарха відбувається фундаментальна інверсія – статична антична *метафізика* трансформується у динамічну християнську *метаісторію*, де фінальна реалізація людського поривання до Бога уможливується не через інтелектуально-вольові зусилля «знизу вверх», а завдяки Воплоченню Христа, Який і стає надісторичним та завжди

¹¹ Daley, "Balthasar's reading," 195.

¹² Hans Urs von Balthasar, *Présence et pensée: essai sur la philosophie religieuse de Grégoire de Nysse* (Paris: Beauchesne, 1942). Англійський переклад: Hans Urs von Balthasar, *Presence and Thought: Essay on the Religious Philosophy of Gregory of Nyssa*, trans. by Marc Sebanc (San Francisco, CA: Ignatius Press, 1995).

доступним Осердям цієї екзистенційної Бого-людської зустрічі. Солідаризуючись з іншими дослідниками Бальтазарового патрологічного доробку, о. Дейлі зауважує, що його відтворення Григорієвої думки «страждає від концептуальної структури» і є «надміру систематичним»¹³.

Монографію Бальтазара про Максима Сповідника¹⁴ американський патролог оцінює як безпрецедентну, але небезрезультатну для західного богослов'я спробу розглянути Максима не як збирача, компілятора й упорядника попередніх традицій, а як автора оригінального візантійського синтезу. В ньому виразно простежується голос самого архітектора унікальної богословсько-філософської конструкції, уgruntованої на христології Халкідонського собору. Дейлі визнає, що анахронічне прочитання Максима у Бальтазаровій монографії крізь призму томістської онтології та гегелівської логіки є щонайменше дивним. Утім, важко заперечувати, що праця Бальтазара стала каталізатором подальших розвідок про вчення Максима Сповідника – малодослідженого й тривалий час ігнорованого в католицькій патрології церковного автора, богословська система якого по праву може претендувати на роль інструмента зняття радикальних богословських полярностей між Сходом і Заходом.

Ще трьох знакових церковних авторів – Іренея Ліонського¹⁵, Августина¹⁶ й Псевдо-Діонісія¹⁷ – о. Дейлі аналізує з опертям на першу частину другого тому «Теологічної естетики» Бальтазара.

Іреней постає в розвідках Бальтазара як велетень антигностичної думки, а також апологет лінійної історії людства та поборник провіденційної значущості матеріального світу – як просторів Божого самоодкровення, актуалізованого в літургійно-сакраментальному житті Церкви. Стосовно Іренея додамо від себе, що в академічному світі відомі спроби розглянути його антигностичний синтез як наріжний камінь, концептуальне осердя та універсальний інтерпретаційний інструмент для адекватної екзегези всієї

¹³ Daley, "Balthasar's reading," 197.

¹⁴ Hans Urs von Balthasar, *Kosmische Liturgie. Maximus der Bekenner: Höhe und Krise des griechischen Weltbilds* (Freiburg im Breisgau: Herder, 1941). Англійський переклад: Hans Urs von Balthasar, *Cosmic Liturgy: The Universe According to Maximus the Confessor*, trans. by Brian E. Daley, SJ (San Francisco, CA: Ignatius Press, 2003). Російський переклад: Ганс Урс фон Бальтазар, *Космическая литургия. Мирозерцание Максима Исповедника*, пер. с нем. Г. В. Вдовиной (М.: Издательский дом «Познание», 2021).

¹⁵ Ганс Урс фон Бальтазар, *Слава Господа. Богословская эстетика. Том II: Сферы стилей. Часть I: Клерикальные стили* (М. Издательство ББИ, 2020), 25–95.

¹⁶ Бальтазар, *Слава Господа. Богословская эстетика. Том II*, 97–149.

¹⁷ Бальтазар, *Слава Господа. Богословская эстетика. Том II*, 151–221.

теоестетичної програми Бальтазара. Так, Кевін Монгрейн¹⁸ висунув сміливу гіпотезу, що для Бальтазара саме Іреней є архетипом теолога, «квінтесенцією діяча святоотцівської епохи, чие богослов'я є стандартом»¹⁹, а весь богословський проєкт великого швейцарця слід розглядати як «неоіренейський». Насправді ця теорія видається малообґрунтованою з огляду на неодноразові зізнання самого Бальтазара в безальтернативній першорядності для його патристичного світогляду праць Орігена. Але дивно, що о. Браян Дейлі не згадує про цю дерзновенну ідею, хоча книга К. Монгрейна вийшла друком ще в 2002 році, а рецензована стаття о. Дейлі – двома роками пізніше.

Бальтазаровий аналіз богословського стилю Августина, на думку Дейлі, здійснений поверхово і тому не може вважатися репрезентативним. Це судження є справедливим, позаяк в основу своєї розвідки швейцарський теолог поклав лише два ранні антиязичницькі твори єпископа Гіппонського із усього неосяжного за обсягом і різнопланового за змістом масиву його трактатів. Американський патролог із прикрістю констатує, що поза увагою Бальтазара залишилися вагомні богословські питання, вичерпно розкриті у пізніх працях Августина, як-от: природа Церкви і сотеріологічне значення таїнств, Божа ініціатива у взаємодії між благодаттю та людською свободою, парадоксальне взаємонакладання священної і земної історії та інші теми.

Значно компліментарнішим є відгук автора статті про Бальтазаровий огляд парадигмального прикладу християнського неоплатонізму у підсумковій фазі його багатівікового розвитку – корпусу текстів Псевдо-Діонісія Ареопагіта. Утім, на думку Бальтазара, значення платонічної складової у текстах Ареопагіта не слід перебільшувати: їхній автор – найестетичніший *християнський* мислитель, якому властиві глибокий сакраментальний христоцентризм, поетично-славословний містицизм та цілісне символічно-літургійне світовідчуття. Дейлі влучно позначає ці особливості ємною фразою – «естетика євхаристійного прославлення»²⁰.

Насамкінець американський патролог зауважує, що із суто хронологічних міркувань на початку XXI століття методологія патрологічних студій Бальтазара є застарілою. Також для дослідника залишаються загадкою ті критерії, якими той керувався у своєму селективному підході до корпусу святоотцівських текстів. З нез'ясованих причин поза

¹⁸ Kevin Mongrain, *The Systematic Thought of Hans Urs von Balthasar: An Irenaean Retrieval* (New York: Crossroad, 2002).

¹⁹ Mongrain, *The Systematic Thought*, 9.

²⁰ Daley, "Balthasar's reading," 201.

його науковою увагою залишилися постаті, богословський стиль яких, здавалося б, є надзвичайно близьким до мислення самого Бальтазара – Климент Александрійський, Афанасій Великий, Григорій Богослов, Кирило Александрійський і той-таки Августин.

Остаточний вердикт о. Браяна Дейлі про характерні риси патристичних студій Бальтазара виглядає так: «За винятком його книги про Максима та розділу про Діонісія, праці Бальтазара про давніх Отців, як правило, навряд чи можна рекомендувати людям, які прагнуть глибше ознайомитися з *самими авторами*. Хоча ці коментарі у спеціалізованому контексті теологічного проєкту Бальтазара часто є блискучими, вони здебільшого не дають змоги класичним авторам чітко звернутися до нас їхнім власним голосом»²¹. На думку Дейлі, в еkleктичному богословсько-культурологічному синтезі Бальтазара Отці Церкви, попри своє історичне послання, інструменталізуються ним для досягнення власних цілей, а тому перетворюються на «двовимірні фігури, клаптики в узорі модерної ковдри»²².

У цілому, рецензована стаття о. Браяна Дейлі пропонує зразок витонченої наукової рефлексії, позначеної скрупульозним аналізом та дотриманням найвищих академічних стандартів незаангажованості. Науковець не піддається спокусі зачаруватися титанічним масштабом Бальтазарового доробку або вишуканим аристократизмом і славословною поетикою його богословського стилю. Дейлі майстерно уникає обох екстрем – як беззастережної апологетики, так і граничного критицизму, що дозволяє йому безпомилково виявити дійсно вразливі аспекти методології швейцарського мислителя.

З вартою поваги інтелектуальною тверезістю дослідник демонструє, що Бальтазар був дерзновенним мостобудівничим, який зумів розкрити красу та екзистенційну глибину ранньохристиянської думки у звичлому до механістичних систем посткартезіанському світі. Водночас патролог акцентує увагу на Бальтазаровій деконтекстуалізації святоотцівських творів, його нечутливості до історичних реалій та скептичному ставленні до усталених методологічних стандартів патрологічної науки.

Дейлі переконливо доводить, що Бальтазарові портрети давніх мислителів є радше відображенням інтелектуальних запитів самого інтерпретатора, аніж употужненням їхніх власних первинних голосів. З одного боку, настільки масштабна філософська

²¹ Daley, "Balthasar's reading," 202.

²² Daley, "Balthasar's reading," 203.

інструменталізація Отців швейцарським богословом неминуче викликає обґрунтовані зауваження у середовищі тих патрологів, які тримаються перевіреної часом практики строгого історико-контекстуального дослідження і застерігають проти небезпек зухвалої редукції автентичних текстів на угоду суб'єктивним богословським системам. З іншого боку, постає закономірна й справедлива дилема: Чи можливо взагалі креативно переосмислити видатну спадщину минулого для потреб сучасної людини, не порушивши при цьому канонічних методологічних принципів своєї галузі? Чи мали б ми сьогодні такий видатний богословський синтез, яким є доробок Бальтазара, якби він не діяв «на межі фолу» як вільний християнський інтелектуал, а лише інтерпретував Отців у їхньому непроникному контекстуальному коконі – як муміфікованих музейних експонатів, яким немає чого сказати сучасним людям через нездоланий «Великий каньйон» глибиною в кільканадцять століть?

Доволі дивно, наприклад, закидати Карлу Барту невідповідність його революційного й вибухового «Послання до Римлян» (1919) панівній на той час історико-критичній біблійній екзегезі, з огляду на те, що Барт саме й ставив собі за мету рішуче порвати з нею. Можемо припустити, що й Бальтазар не надто мріяв стати лише одним із численної когорти тих патрологів, які жахаються будь-яких спроб вирватися зі своєї методологічної «гамівної сорочки». Сьогодні стає дедалі очевиднішим, що найцікавіші плоди в царині сучасної гуманітаристики з'являються саме на помежів'ї різних, інколи важко узгоджуваних дисциплін, а також у тих випадках, коли дослідник сміливо апробує нові методологічні підходи до вже відомих наукових питань.

Спадщина швейцарського генія до сьогодні залишається невиснажним життєдайним джерелом для християнської думки. Яскравим і беззаперечним доказом незгасної цікавості до Бальтазара є щорічно публіковані наукові статті, повновагомі монографії та лапідарні навчальні посібники, присвячені його монументальному доробку. Тільки за останні місяці поточного 2026 року в авторитетних західних академічних інституціях вийшла друком низка важливих розвідок. Зокрема, у видавництві *Ignatius Press* побачила світ оновлена й доопрацьована версія популярного видання 2023 року Джонатана Мартіна Сіроло «Розподілені, як хліб: Ганс Урс фон Бальтазар про розрізнення, покликання та священство»²³, що свідчить про нову хвилю цікавості до цієї проблематики.

²³ Jonathan Martin Ciraulo, *Distributed like Bread: Hans Urs von Balthasar on Discernment, Vocation, and the Priesthood* (San Francisco, CA: Ignatius Press, 2026).

Окремої уваги заслуговує сотеріологічна розвідка Деніела Дрейна «Спасіння обмеженої свободи: надія, свобода та спасіння в теології відкуплення Ганса Урса фон Бальтазара»²⁴. Майже одночасно з нею вийшла друком надзвичайно ґрунтовна праця Крістофера Маєрса «Ганс Урс фон Бальтазар і богословський стиль: ескізи майстрів»²⁵. У своєму дослідженні Маєрс, послуговуючись як наскрізною методологією категоріями естетики бажання (*eros*), часу (*kairos*) та Божої слави у Воплоченні (*kenosis*), осмислює Бальтазарове прочитання того внеску в життя Церкви, що його здійснили дванадцять еталонів богословського стилю – від Іренея Ліонського до Шарля Пегі. На цьому тлі як корисний дидактичний посібник постає невелика за обсягом книга Пауло Сезара де Олівейри «Філософія і теологія: вступ до Ганса Урса фон Бальтазара»²⁶, яка стане у пригоді тим, хто робить перші обережні кроки на шляху осягнення Бальтазарової спадщини.

Завершуючи цей огляд, у контексті невпинної рецепції й осмислення зазначеного спадку автор цих рядків вважає за доцільне звернути увагу читачів на один із прикінцевих підрозділів власної монографії 2025 року «Католицькі рухи релігійного оновлення XX століття»²⁷, присвячений саме патрологічному виміру Бальтазарового синтезу. Цей сюжет постає, можливо, найбільш концептуально виваженим фрагментом усього дослідження, адже його тональність зумовлена спробою перейняти ту саму інтелектуальну емпатію, пасіонарність, шанобливість, благоговіння й любов, з якими й сам швейцарський майстер наближався до вивчення трактатів видатних Отців Церкви.

²⁴ Daniel A. Drain, *Saving Finite Freedom: Hope, Freedom, and Salvation in Hans Urs von Balthasar's Theology of Redemption* (Eugene, OR: Pickwick Publications, 2026).

²⁵ Christopher W. Myers, *Hans Urs von Balthasar and Theological Style: Sketching the Masters* (London; New York: T&T Clark, 2026).

²⁶ Paulo César de Oliveira, *Philosophy and Theology: An Introduction to Hans Urs von Balthasar* (Our Knowledge Publishing, 2026).

²⁷ Протоієрей Андрій Шиманович, *Католицькі рухи релігійного оновлення XX століття: модернізм, неотомізм, «нова теологія»: монографія* (К.: Видавничий відділ Української Православної Церкви, 2025), 347–386.